

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Budapest
2016

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Főszerkesztő

Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő

Lengyel Réka

Olvasszerkesztő

Nyerges Judit

A szerkesztőbizottság tagjai:

Boka László, Fazekas István, Geccsényi Lajos, Jankovics József, K. Lengyel Zsolt, Katona Csaba,
Kollega Tarsoly István, Mikó Árpád, Monok István, Oborni Teréz, Pálffy Géza, Petneki Áron,
Szentmártoni Szabó Géza, Varga Katalin

A kötetet kiadja

*a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet, a Klebelsberg Kuno Alapítvány,
az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára,
a Nemzetközi Magyarástudományi Társaság és az Országos Széchényi Könyvtár*

Balassi
Intézet

archívum
Magyar Nemzeti Levéltár

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

HU ISSN 0865 0632

Kiadja a Balassi Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Felelős kiadó: Fodor Pál főigazgató

Borítóterv: Csizmadia Kata

Nyomdai előkészítés: MTA BTK Történettudományi Intézet

tudományos információs témacsoport

Nyomdai munka: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: Dr. Tomcsányi Péter

Tartalom

- 9 BILKEI IRÉN
Közöletlen Jagelló-kori oklevelek a Csányi család levéltárából
- 17 KISS FARKAS GÁBOR
„Mindent el kell hinnünk és meg kell tartanunk, ami a Bibliában van?” Gosztonyi János győri püspök kérései és Iodocus Clichtoveus párizsi teológus válaszai: *Nonnullarum questionum dissolutio* (1517)
- 45 SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA
Bajnaky István hat levele Trencsén város levéltárából, Balassi Bálint és német virágénekek említésével
- 57 HÁMORI NAGY ZSUZSANNA
Francia követjelentések Bethlen Péter és kísérete brüsszeli és velencei tartózkodásáról
- 67 SZABÓ ANDRÁS PÉTER
A besztercei levéltár jegyzékei az erdélyi fejedelmi udvarról (1636–1659)
- 123 MARTÍ TIBOR – MONOSTORI TIBOR
A Spanyol Monarchia értesülései a Magyar Királyságról. Castañeda márki titkárának „interjúja” Esterházy Miklós nádorral (1639)
- 141 BALOGH ZSUZSÁNNA – BARTA M. JÁNOS
Bánffy Dénes levelei Csáky Istvánhoz (1667–1669)
- 171 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Magyar vonatkozású levelek Gerard Hamel Bruyninx levéltárából (1676–1677)
- 187 KOVÁCS ZSUZSA
Attila sírja Lippánál

- 199 TÓTH FERENC
Az irodalom és a diplomácia vonzásában. Charles Gravier,
Vergennes grófja François de Tott báróhoz írt levelei, 2. rész
- 235 VADERNA GÁBOR
Gróf Teleki Ferenc (1785–1831) levelei
- 275 ORBÁN JÁNOS – CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN
Kéziratok és nyomtatványok egy marosvásárhelyi kereskedőház
boltozatából
- 315 TÓTH BARNA
„Magyar versekkel felelő Kaballa”. Pálóczi Horváth Ádám
versgenerátora
- 343 CZIFRA MARIANN
Kazinczy Ferenc grammatikája: helyesírás és kiejtés
- 367 ONDER CSABA
Kölcsey Ferenc: Előszámlálása azon Princípiumoknak
mellyek a 'Révai' Grammatikájában megállítatnak
- 377 TÓTH KÁLMÁN
Kiss József orvos levelei az MTA KIK Kézirattárában
- 389 SCHILLER ERZSÉBET
Magyar peregrinus tanárok – Nagyköröstől Oxfordig
és az Urálig
- 395 SZÉKELY TAMÁS
Vajkay Károly vasgyári igazgató jelentése az állami
foglalkoztatású munkások választójoggal történő
esetleges felruházásának ügyében (1904)
- 407 EGRY GÁBOR
Egy kiállhatatlan ember megpróbáltatásai. Kelemen Lajos
állam elleni izgatási pere Nagy-Romániában

- 425 JOÓ ANDRÁS
„Az ősi felfogáshoz képest egy bizonyos változás
mutakozik...” Iulio Maniu fejtegetései Magyarországról,
Romániáról és az erdélyi kérdéstről 1944 januárjában
- 443 LAKATOS ARTUR
A temesvári Madasz működése 1944. augusztus 23. –
október 1. között
- 451 RÁCZ JÁNOS
Kompromisszumra képtelenül. A Brit Kommunista Párt
és értelmisége az 1956-os forradalom idején

A Spanyol Monarchia értesülései a Magyar Királyságról

Castañeda márki titkárának „interjúja” Esterházy Miklós nádorral (1639)*

Az Ausztriai Ház spanyol főágának európai hatalmi központjai a kora újkorban információra éhesen várták a világszerte jelenlévő követeik jelentéseit. Ezek kulcsszerepet játszottak a mindenkori katolikus király és helytartói számára a döntéseik előkészítése során. Nem volt ez másként Brüsszelben sem, ahol a spanyol-németalföldi tartományokat a 17. század első felében először a főherceg házaspár, Albert és Izabella (1598–1621, előbbi halála után 1633-ig Izabella), majd Ferdinánd bíboros-infáns (1633–1641) vezette. A kormányzók a szerteágazó (dinasztikus, gazdasági, pénzügyi, felekezeti, kulturális és reálpolitikai) kötelek mentén a bécsi és prágai követek révén olyan bizalmas információkhoz jutottak hozzá, amilyenekhez a velencei vagy pápai követek, és általában más európai államok egyáltalán nem vagy ritkábban, és kevésbé.¹

A közép-európai Habsburg Monarchia területén tevékenykedő, a Spanyol Birodalom által fizetett követek számos esetben jelentéseiket (változatlan vagy a küldő részére finomhangolt formában) a spanyol államtanács titkárán kívül a Spanyol Monarchia főbb európai hatalmi és információs központjaiba is eljuttatták. Jó példa erre Castañeda márki, teljes nevén Don Sancho de Monroy y Zúñiga, aki Madridba és Brüsszelbe is heti rendszerességgel küldte beszámolóit a császárvárosból vagy a monarchia általa fellekerest más meghatározó helyszíneiről. Castañeda 1633 és 1641 között teljesített a bécsi Habsburg-udvarban diplomáciai küldetést rendes követi kinevezéssel.² Nevét a magyar történetírás elsősorban Esterházy Miklós nádorral ápoltszívélyes barátsága miatt tartotta eddig számon.³ Ezt érzékletesen bizonyítja, hogy a fraknoi várkastély ősgalériájában ma is látható a spanyol követ egész alakos portréja, amelyet 1640-ben ajándékba küldött Esterházynak.⁴ Az Esterházy család hercegi ágának levéltárában fennma-

* Spanyolországi és brüsszeli levéltári kutatásainkat az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert kutatási projekt támogatása tette lehetővé. Értékes észrevételeikért Kármán Gábornak, Pálffy Gézáknak, Giorgio Rotáknak és Sudár Balázsnak mondunk köszönetet.

¹ Monostori Tibor ezt bizonyító újabb brüsszeli kutatásai mellett l. Luc Duerloo úttörő összefoglalóját: DUERLOO, 2012.

² OCHOA BRUN, 2006, 321 skk. Castañeda bécsi éveiről: ERNST, 1991, passim.; MARTÍN SANZ, 1998. Legújabbban: MAREK, 2013, 133 skk. Castañeda IV. Fülöp spanyol király által kiállított ajánlólevelének fogalmazványa – amelynek Esterházy Miklóshoz címzett példányát Barcelonában keltezték 1632. május 11-én – az Alba hercegek családi levéltárában maradt fenn. (ADA, 2. doboz, nr. 9. Cartas a príncipes y personajes de Alemania (1632). Kiadva: MARTÍ 2009, (nr. 7) 510–511. Castañeda – szintén 1632. május 11-én keltezett – követi instrukciójának fogalmazványa: AHN, Estado, leg. 3459, nr. 6.

³ HILLER, 1989, 68–69; HILLER, 1992a, 21, 23; HILLER, 1992b, passim; BERÉNYI, 2014, I. köt. 354.

⁴ A kép leírása: *Esterházy-Ahngalerie*, 2006, 35.

radt 5 db, a nádorhoz intézett levele tanúskodik a magyar világi rendek első számú politikai vezetője és IV. Fülöp diplomatája közötti személyes ismeretségről, sőt barátságról.⁵ Jóllehet pusztán Castañeda leveleinek datálása (1633–1640) alapján nem állítható bizonyossággal, hogy Esterházyval rendszeresen találkozott volna, az ajándékokkal egymásnak tett gesztusokon kívül ezek a dokumentumok önmagukban is tanúskodnak a két személy egymás iránti bizalmáról.

Ennek a szorosabb kapcsolatnak újabb érdekes példáját hozza jelen közlemény, amely esettanulmányként kívánja ráirányítani a figyelmet a Spanyol Monarchia hatalmi központjaiba küldött 17. századi követjelentések forrásértékére és magyar vonatkozásaikra. A közölt irat Castañeda és Esterházy részben már ismert kapcsolatához egy újabb meghatározó, ismeretlen forrás, amely amiatt figyelemre méltó, mert bemutatja, hogy Esterházy Miklós – aki az Aranygyapjas Rend tagjaként a spanyol király diplomatái által épített „klienshálózathoz”⁶ tartozott – nemcsak ajándékokkal, hanem lényeges politikai információkkal is ellátta a spanyol követet.

A spanyol király diplomatái a mindenkori magyar nádorral és esztergomi érsekkel kapcsolatban voltak: a Magyar Királyság világi rendjeinek vezetője és az egyházi elit feje kiemelkedően fontos személyek voltak, akik a szabad királyválasztó joggal rendelkező magyar rendekre (szükség esetén) hatást tudtak gyakorolni. A 17. században a magyar nádorokkal (pl. Thurzó Szaniszló vagy később Pálffy Pál) ápolt jó viszony a követeknek amiatt is fontos volt, mert a nádorok a követek segítségére lehettek a nyugat-európai hadszíntereken bevetni kívánt magyar, illetve horvát zsoldos katonák (főként könnyűlovások) felfogadásában. Castañeda és Esterházy viszont nem csupán politikai és diplomáciai megfontolások miatt voltak jóban, hanem idővel szoros barátság is szövődött a két főnemes között. A korban bevett dolognak számított, hogy a Habsburg Monarchia országainak vezető politikusai meghívták a spanyol királyt gyermekeik keresztelőjére és esküvőjére, valamint keresztszülőnek kérték fel. Az uralkodó képviseletében több alkalommal meg is jelent a spanyol követ, a meghívó rangjának és pozíciójának megfelelő ajándékkal gyakorolva gesztust. Esterházy és Castañeda vonatkozásában mégis figyelemre méltó, ahogy a követ a spanyol királynak írt levelében kifejezetten hangsúlyozza, hogy a nádorral „szoros és bizalmas barátságban” van. Sőt azt is megemlíti, hogy a nádor leányát⁷ maga tartotta keresztelőkút alá Pozsonyban IV. Fülöp nevében, valamint hogy a nádor fiának, Istvánnak (1616–1641) esküvőjén keresztapaként volt jelen.

Fontos kiemelni, hogy Esterházy Miklós országos politikai karrierje kezdetétől, tehát országbírói méltóságra történt kinevezésétől (Sopron, 1622) kezdve jó kapcsolatot

⁵ A levelekről: HILLER, 1989, 69, 42. jegyzet. Kiadásuk: MARTÍ, 2009, (nr. 8–12), 511–517.

⁶ A témáról részletesen: EDELMAYER, 2002; legújabbban, a 17. század vonatkozásában: MAREK, 2008, 1349–1373; MAREK 2011, 37–44; MAREK 2007, 40–89; Pavel MAREK: *La red clientelar española en la corte imperial en la época de Olivares*, IULCE Madrid, sajtó alatt.

⁷ Esterházy Mária (1638. február 2.–1684). A követ 1638. február elején Mária Anna (III. Ferdinánd hitvese, IV. Fülöp spanyol király testvérének) magyar királynéi koronázása miatt tartózkodott Pozsonyban. Ekkor került sor a nádor lánya, Esterházy Mária keresztelőjére is.

ápolta a mindenkori spanyol követtel. A bécsi udvar köreit jól ismerő Esterházy számára politikai realitás volt a bécsi „spanyol párt” és az uralkodó mellett tartózkodó spanyol követ befolyása, különösen, hogy az utóbbiak a magyar arisztokratához hasonlóan mindig a katolikus hit és az egyház elkötelezett támogatói voltak. Külön tanulmányt érdemelne, hogy Esterházy politikai karrierjét mennyiben segítette a korszak legerősebb európai nagyhatalmának közép-európai aktivitása, ideértve a harmincéves háború kezdetétől a bécsi testvérágnak nyújtott döntő katonai és pénzügyi segítséget, valamint a császári udvarban tevékenykedő spanyol követek és a bécsi „spanyol párt” támogatását mind az erdélyi fejedelmek, mind a protestáns liga ellen.

A követjelentéseknek köszönhetően viszonylag jól végigkövethető az a folyamat, amelynek során a katolikus király diplomatái felfigyeltek a feltörekvő, tehetséges és katolikus Esterházyra. Olivares államminiszter korának egyik legtekintélyesebb diplomataja a közép-európai viszonyokat kiválóan ismerő Oñate gróf, Íñigo Vélez de Guevara y Tassis volt: ő először 1611-ben került Mátyás főherceg, majd magyar király mellé követként, majd 1617 és 1624 között rendes követként tartózkodott a császári udvarban. Az 1622. évi soproni országgyűlésen résztvevő Oñate felfigyelt Esterházyra, és IV. Fülöp királynak már a diétát követően, Bécsből írt jelentésében külön kiemelte, hogy „az országgyűlésen nagyon jó szolgálatot tett Esterházy báró, akit a legértelmesebb és legcsászárhűbb embernek, valamint a legbuzgóbb hívőnek tart, akivel Magyarországon találkozott. A császár kinevezte az érsekújvári erőd parancsnokának és országbírónak.”⁸ Oñate az országgyűlés ideje alatt ráadásul több jelentését is a magyar arisztokrata birtokáról, Kismartonból keletzte, nem hagyva kétséget afelől, hogy a Magyar Királyság belügyeiről közvetlenül elsősorban Esterházytól tájékozódott.

Az 1625. évi diétán – amelynek ugyancsak Sopron volt a helyszíne – Esterházy Miklóst választották nádorrá, aki azután egy év múlva már grófi címet is szerzett, s ezzel a magyar arisztokrata elit legkiemelkedőbb családjai közé emelkedett. Pázmány Péter esztergomi érsek mellett Esterházy nádornak kulcsszerepe volt abban, hogy II. Ferdinánd fiát, III. Ferdinándot a rendek végül magyar királlyá választották, majd a soproni ferences templomban megkoronázták.⁹ A követi tisztségben Oñate gróftól ez időre váltó Ossona gróf (Francisco Moncada, 1624 és 1629 között bécsi spanyol követ) örömmel adta hírül az eseményt Spanyolországba, egyúttal hangsúlyozta Esterházy és Pázmány meghatározó szerepét: előbbinek az Aranygyapjas Rendbe történő felvételét, míg utóbbinak a már korábban kérvényezett évdíj odaítélését javasolta. Noha IV. Fülöp kedvező döntését követően Esterházy Miklósnak még három évig várnia kellett a kiemelkedő címre, végül a spanyol király 1628. október 30-án ténylegesen is odaítélte a magyar nádornak az aranygyapjat, amit Esterházy 1628. december 31-én Bécsben, személyesen az uralkodótól vett át.¹⁰

⁸ Gróf Oñate bécsi spanyol követ jelentése IV. Fülöp spanyol királynak. Bécs, 1622. aug. 10. AHN, Estado, legajo 1639, sin. fol. Az 1622. évi soproni országgyűlésről szóló spanyol követjelentések kiadása: MARTÍ, 2014.

⁹ Minderre legújabbban: PÁLFFY, 2014. 45–50.

¹⁰ AHN, Estado, leg. 7684, Exp. 8.; ESZTERHÁZY, 1900, 98.

Az aranygyapjas rendi tagság megszerzése messze nem csupán jelképes kitüntetés volt: olyan világi katolikus, főrangú személyek lehettek ugyanis a rend tagjai, akik hűségüket már bizonyították valamilyen, a Habsburg-dinasztia számára fontos ügyben, illetve olyanok, akikről feltételezhető volt, hogy pozíciójuknál, politikai súlyuknál és döntéshozói képességüknél fogva – ilyen vagy olyan módon – hosszú távon a dinasztia, a „Casa de Austria” érdekeit segíthetik. Esterházy Miklós mindkét szempontból értékes szövetséges volt, akinek híres – Bécshez és a soproni országgyűlések helyszínéhez egyaránt viszonylag közel eső – kismartoni udvarát a kellemes időtöltés és az információszerzés lehetősége miatt is előszeretettel keresték fel a követek.¹¹ Figyelemre méltó, hogy az alább közlésre kerülő, 1639-ben keletkezett forrás talán éppen amiatt jött írásos formában létre, mert Castañédának valamilyen okból kifolyólag ekkor nem volt lehetősége az Esterházyval való személyes találkozásra, így titkárát, Marcos Putzot küldte el a nádorhoz. Nem tudjuk, Esterházy és a spanyol követ hány alkalommal találkoztak személyesen, mindenesetre valószínűsíthető, hogy a magyar nádor bécsi útjain kívül az 1638. évi pozsonyi országgyűlés, de legalábbis Mária Anna magyar királynéi koronázása (1638. február 14.) biztosan alkalmat adott erre.¹² A forrásokból nem derül fény arra egyértelműen, hogy Castañeda titkára és Esterházy Miklós találkozójának mi volt a közvetlen előzménye, vagyis hogy a találkozóra milyen megfontolásból és kinek a kezdeményezésére került sor. Nem tudjuk tehát, hogy Esterházy milyen gyakorisággal informálta a spanyol követet a Magyar Királyság és Erdély ügyeiről, mindenesetre értékes információkat tartalmaz Castañédának a nádortól szerzett értesüléseit kísérő levele, amelyben részletesen kitért a nádorhoz fűződő kapcsolatára. Mivel az Alba y Tormes hercegi család madridi levéltára – amelyben többek között Castañeda márki magánlevéltárának töredéke is található – legnagyobb részben a spanyol polgárháború idején sajnos elpusztult, ezért a nádor és a követ levelezéséhez forrásokat leginkább Miklós nádor anyagából lehet nyerni.

Az 1633-tól a spanyol követi posztot betöltő Castañeda helyzete a bécsi császári udvarban – noha megbízatásának tartama viszonylag hosszúnak tekinthető a többi követéhez képest – számára kevésbé volt előnyös, mint a spanyol követséget a császár mellett a tizenöt éves háború idején nagy tekintéllyel betöltő Guillén de San Clemente¹³ (1581–1608) vagy mint annak utóda, Baltasar de Zúñiga¹⁴ (1608–1617) pozíciója. Elődjeihez képest jogköre jóval szűkebb volt, önálló döntéseket kevésbé hozhatott, dip-

¹¹ Oñate az 1622. évi soproni országgyűlés előtt, Bécsből, 1622. ápr. 21-én kelt levelében kérte Esterházytól, hogy udvarával együtt Esterházy kismartoni kastélyában szállhasson meg, miután Graf Wolf Sigmund von Losenstein (II. Ferdinánd főudvarmestere) Kismartont jelölte ki számára szálláshelyül a soproni diéta idejére. MNL OL P 108, Rep. 71, fasc. 16, p. 349. Kiadva: MARTÍ, 2008. (nr. 13) 518.

¹² Az 1638. évi országgyűlés naplóiban található a spanyol követ jelenlétére vonatkozó említés: vö. MNL OL N 114 (Kovachich-gyűjtemény), 1. kötet, (1638. jan. 10.) fol. 94r. Castañeda jelentései, amelyekből nyilvánvaló, hogy jelen volt a koronázáson: 1638. február 10-i és 25-i, Pozsonyból írt leveleiben (AGR, SEG, 322., f. 58r és 75. r-v.) az eseményről úgy számol be, mint amire a lehető legnagyobb pompával került sor, részleteket azonban nem árul el.

¹³ Guillén de San Clemente jelentéseinek magyar vonatkozásairól: ARIENZA, 2011.

¹⁴ Baltasar de Zúñiga prágai, illetve bécsi követségének monografikus feldolgozása: GONZÁLEZ CUERVA, 2012.

lomáciai mozgásterét a spanyol államtanács határozataitól való függés határozta meg.¹⁵ Működését ráadásul nehezítette a már említett Oñate gróf, volt bécsi spanyol követ (1617–1624) rendkívüli követi megbízatása, aki 1633 novemberében visszatért a császárvárosba és a követség döntéseibe jelentős módon beleszólt. Oñate második bécsi tartózkodásának hátterében éppúgy szerepet játszhattak korábban itt szerzett komoly tapasztalatai és II. Ferdinánddal való jó kapcsolata, mint Olivares gróf-herceg törekvése, amely arra irányult, hogy Oñatét minden eszközzel távol tartsa IV. Fülöp spanyol királytól. Jóllehet magának Oñate grófnak sem volt ínyére új küldetése, IV. Fülöp rendelkezése értelmében egészen 1637-ig Bécsben maradt. Noha névleg vitathatatlanul Castañeda töltötte be a rendes követi tisztséget, a spanyol király bizalmát tapasztalatai miatt sokkal inkább élvező Oñate előzőleg biztosította magának, hogy rendkívüli követként ugyan, de Bécsben mégis ő legyen a legfőbb hangadó.¹⁶ Ezt jelzi talán az a tény is, hogy 1633–1636 között Esterházy Miklós nádor is nem Castañeda márkival, hanem Oñate gróffal levelezett.¹⁷

A kialakult helyzet feszültséget idézett elő az egymással rivalizáló spanyol diplomaták között. Az 1630-as években ugyanakkor a közép-európai Habsburg Monarchia területén működő spanyol diplomáciának nem csupán a bécsi követség volt a központja: Habsburg Mária Anna – aki IV. Fülöp testvére, III. Ferdinánd felesége, majd utóbb 1638-tól magyar királyné is volt – udvarának fontos figurájának számított a királyné gyóntatója, P. Diego de Quiroga, valamint az Albrecht von Wallenstein mellett szolgáló Agustín Burena Navarro doktor is, aki 1638-ban a királyné titkára lett.¹⁸ Quiroga számos, a közép-európai viszonyokról részletesen hírt adó jelentéséből derül fény arra is, hogy a diplomaták véleménye és hozzáállása olyan jelentős kérdésekben is eltért, mint például Wallenstein megítélése. Az alább közölt forrás rávilágít arra is, hogy Castañeda – noha elődje, Ossona gróf például tárgyalt Bethlen Gábor küldötteivel – az Erdélyi Fejedelemség belpolitikai viszonyairól kevés (első kézből származó) információval rendelkezett, és a nádortól kapott információk ismertetése előtt meg is jegyezte, hogy a hírek értékét a nádor szavahihetőségébe vetett hitére alapozza, vagyis azok ellenőrzésére nincs módja. A spanyol államtanács Madridban 1639. április 6-án tárgyalta meg a Castañeda márki által továbbított jelentést, amelyet teljes terjedelmében közlünk.¹⁹

A magyar nádorral készült különleges „interjú” jelenlegi ismereteink szerint csak a Brüsszeli Királyi Levéltár (Archives Générales du Royaume) őrizte meg. Itt 15 kötetben

¹⁵ MAREK, 2013, 133.

¹⁶ Hildegard Ernst alapján: MAREK, 2013, 134 skk.

¹⁷ Oñate Esterházy Miklóshoz írt levelei: Bécs, 1622. ápr. 21.; Bécs, 1624. márc. 13.; Bécs, 1624. júl. 18.; Bécs, 1633. nov. 10.; Bécs, 1634. márc. 10.; Bécs, 1634. ápr. 25.; Bécs, 1635. szept. 10.; Bécs, 1636. jún. 30. MNL OL P 108, Rep. 71, fasc. 16, p. 349–359. Kiadásuk: MARTÍ, 2008, (nr. 13–20) 518–526.

¹⁸ MAREK, 2013, 134.

¹⁹ AGS, Estado, leg. 2340, „Los despachos del Marques de Castañeda de diferentes fechas desde los 17 de Hebrero hasta 20 de Marzo pasado.” (nr. 39–41); a dokumentumban a 20. pont: „En otra de la misma fa remite copia de la carta que le escriuio el Palatino de Ungria sobre la Rotura del Transilvano con el Emperador” – El Conde Duque R^{uo} aprobacion y gracias porque pareze que ha sido diligencia muy cuidosa y acertada el tomar esta noticia” [Madrid, 1639. április 6-án tárgyalta az államtanács].

találhatóak meg a márki 1633 májusa és 1641 februárja között Brüsszelbe írt levelei, számos a jövőben feldolgozásra váró magyar vonatkozással.²⁰

A dokumentum forrásértékének megítéléséhez fontos szempontot szolgáltat a jelentés keletkezésének időpontja.

Esterházy Miklós Castañeda márki titkárának az aktuális hatalmi-politikai viszonyokról adott tájékoztatására éppen akkor került sor, amikor az 1603-tól megszakításokkal éppen 1639-ig tartó nagy oszmán–perzsa hadakozás lezárult, amikor tehát Magyarország újra potenciális török ellenfél lehetett. Valószínűsíthető, hogy a határ menti török diplomáciát²¹ is irányító nádor megkeresésének ez volt az egyik fő oka: a spanyol-Habsburgok diplomatája fel kívánta mérni az osztrák testvérág országainak kilátásait és viszonyait az új helyzetben. A jelentés forrásértéke ebből a szempontból viszont (helyenként) megkérdőjelezhető, hiszen olyan információt is tartalmaz, ami mai ismereteink szerint tévedésnek minősíthető. Az oszmán–perzsa viszony kapcsán a forrás megemlíti, hogy „a perzsa sah új erőket gyűjtött össze és vele volt egy bizonyos velencei követ, aki próbálta lebeszélni a Perzsiát – a szultánnal való – megegyezésről”. Ebben az időszakban ugyanis – a korszak velencei diplomáciáját és Perzsiát történelmének alaposan ismerő kutatók, Maria Pia Pedani és Giorgio Rota szerint – nem voltak velencei követek Perzsiában.²²

A forrás elemzésének további szempontja lehet, hogy mit árul el Esterházy Miklós tájékozottságáról: az oszmán–Habsburg viszonyról, illetve általában az európai történelekről való értesültségéről. Castañeda ugyanis mindössze néhány hónappal (1639. március) azelőtt szerezte értesüléseit a nádortól, és továbbította azokat Madridba, hogy Esterházy Miklós (1639 júniusában) elkészítette a Titkos Tanács számára a Habsburg Monarchia politikai helyzetéről szóló opinióját (*Consideratio Comitum Regni Hungariae Palatini circa modernam rerum constitutionem*).²³ A nádor beadványának egyik többször is hangsúlyozottan kiemelt ajánlása éppen a Spanyol Monarchiával való szövetségi kapcsolat erősítése volt. Noha a spanyol követtel megosztott információk nagyjából az Oszmán Biro-

²⁰ AGR, SEG, 314–328.

²¹ HILLER, 1992, 60–93.

²² Esetleg olyan velencei kereskedőre utalhat a forrás, aki a velencei érdekeket kísérte meg képviselni. Tény, hogy miután IV. Murád elfoglalta Bagdadot (1638. december 25-én), béketárgyalásokat kezdeményezett Safi sahkal. Európában és Konstantinápolyban nem sokat tudtak az említett béketárgyalások pontos állapotáról, ahogyan ez a velencei követ (Alvise Contarini [1597–1651], 1636–1641 között követ) szenátusnak küldött leveleiből is kiderül. Ugyanakkor mindenki tudatában volt annak, hogy a Perzsiát és az Oszmán Birodalom közötti béke szabad kezet adott volna IV. Murádnak Velence, a Szent Római Birodalom vagy Lengyelország megtámadására. Velence és IV. Murád diplomáciai kapcsolatai súlyos válságban voltak egy barbaresca flotta 1638-ban, Valonánál történt elsüllyesztése miatt és a fő kérdés az volt, hogy hogyan lehet a háborút elkerülni. (ROTA, 2007, 207–225.) A Bailonak azonban volt egy informátora IV. Murád seregében, méghozzá a raguzai orvos, Crasso. (ROTA, 2008, 54–63.) Lehetséges, hogy forrásban található állítások a velenceieknek a perzsiai események megértésére irányuló erőfeszítéseinek egy torz visszhangja lehettek. Valószínű, hogy akkoriban voltak velencei kereskedők Perzsiában, és lehetséges, hogy az egyikük saját ötlettől vezérelve akarta a sahot Velencének kedvező módon befolyásolni. (ROTA, 2009.)

²³ HILLER, 1992, 64–66. Az opinio eredetijét tanulmányoztuk. Ennek mai pontos levéltári jelzete: Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, Rodinný archiv Trauttmansdorffů, inv. č. 252, karton č. 11.

dalom aktuális helyzetére, és leginkább az Erdélyi Fejedelemség történéseire vonatkoztak, Esterházy globálisabb „víziója” az immár két évtizede tartó harmincéves háború eseményei és az Oszmán Birodalom által jelentett fenyegetettség között őrlődő Habsburg Monarchia politikai helyzetéről nyilvánvalóan összefügg a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség helyzetének nem sokkal korábbi taglalásával. A forrás rávilágít a Spanyol Monarchia irányítóinak egyik legfőbb félelmére a harmincéves háború időszakában. Eszerint bármilyen, a császár külpolitikai figyelmét és hadi erejét megosztó támadás (érkezzen az az erdélyi fejedelem, a birodalmi vagy magyar királyságbeli protestáns rendek vagy az Oszmán Birodalom részéről) veszélyeztette, hogy Bécs érdemben támogatni tudja a testvérágot politikailag, katonailag és diplomáciailag. Ma már historiográfiai közhely, ám igaz: a császárváros meggyengülése dominószzerűen hozta volna magával az Ausztriai Ház észak-itáliai és német-római birodalombeli állásainak gyengülését, majd következő állomásként a németalföldi helyzet romlását. Utóbbi pedig a Spanyol Monarchia európai hegemoniájának megrendülését – hiszen itt zajlott a 16–17. század sorsdöntő globális nagyhatalmi küzdelme a Spanyol Monarchia és a holland Egyesült Tartományok és szövetségi blokkjaik között.²⁴ Így a Bécsben és a császárvároshoz közeli Magyar Királyságban történetekre ezért is figyelhetek még a madridi udvarban is.

Források

1.

Castañeda márki jelentése IV. Fülöp spanyol királynak (másolatban Ferdinánd bíboros-infánsnak, spanyol-németalföldi kormányzónak elküldve)²⁵

Sustancia de la plática que el Virrey y Palatino de Ungria ha comunicado al secretario Marcos Putz a primero de marzo sobre las cosas de aquel Reyno, Bécs, 1639. március 4.

Archives Générales du Royaume (Brüsszel)
AGR, SEG, 324. 204r–206v

A spanyol követ veszélyesnek tartja a császár²⁶ és az erdélyi fejedelem²⁷ konfliktusát. Kötelességének érzi a helyzetről való informálódást, ezért elhatározta, hogy Esterházy Miklós nádorhoz fordul. A nádorhoz szoros és bizalmas barátság fűzi, különösen is azóta,

²⁴ MONOSTORI, 2009, 1023–1062.

²⁵ A forrásszöveget a spanyol nyelvről források tudományos közlési gyakorlatának megfelelően betűhív módon közöljük, a rövidítéseket az esetek legnagyobb részében jelzés nélkül feloldottuk.

²⁶ II. Ferdinánd német-római császár, magyar és cseh király (1619–1637)

²⁷ I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648)

hogy Esterházy lányának keresztelőjén IV. Fülöp spanyol király²⁸ képviselőjében volt jelen Pozsonyban, illetve szintén a spanyol király nevében a nádor legidősebb fiának, Istvánnak²⁹ esküvőjén tanúként vett részt előző év nyarán,³⁰ ahogy azt korábban a spanyol királynak megírta. Ezért úgy intézkedett, hogy elküldte Marcos Putz nevű titkárát³¹ a nádorhoz. A követ utasítására Putz leírta mindazt, amiről az Esterházyval folytatott hosszú beszélgetés alkalmával szó esett. Ebből a spanyol király láthatja a nádor válaszait. Castañeda megítélése szerint érdemes hitelt adni Esterházy nádornak, aki a Magyar Királyság ügyeiben járatos, hiszen már sok éve kormányozza azt.

1.

[Külzeten]: Copia de carta del Marques de Castañeda para Su Majestad de Viena a 4 de Marzo 1639.

[fol. 202r]

†

Señor

Lo admitida que esta aqui la rotura con el Emperador del Transilvano y estimandola yo (como lo hazen todos) por una mortal herida y por obligacion mia aueriguar lo que se puede sauer por cierto resolui entenderlo del Palatino de Vngria con quien tengo estrecha y confidente amistad y mas prendada despues que le saque una hija de pila en Possonia en nombre de Vuestra Majestad y en el mismo fuy Padrino en las bodas de su hijo mayor este verano como lo escriui a Vuestra Majestad y para esto acorde de embiar a Marcos Putz mi secretario de lenguas con quien discurrio largamente y por cuya relacion (que le he mandado la ponga en escrito) se seruirea Vuestra Majestad de ver lo que el Palatino responde de que he querido dar luego quenta a Vuestra Majestad por que la vezindad y certeza desta diuersion no embarazasse en parte el animo de Vuestra Majestad sobre tantas cosas de cuydado si es que se deue dar credito a vn cauallero tan platico en aquel Reyno como quien ha tantos años que le gouierna, pero esta diligencia hecha queda solo para mi. Guarde Dios etc. Viena 4 de Marzo 1639.

---

²⁸ IV. Fülöp spanyol király (1620–1665)

²⁹ Gr. Esterházy István (1616–1641)

³⁰ Feltehetően tévedés a nyári időpont említése, mert az Esterházy családi napló feljegyzése szerint Esterházy István Thurzó Erzsébettel 1638. szeptember 26-án kötött házasságot. Vö. BUBICS–MERÉNYI, 1895.

³¹ Marcos Putz: Castañeda márkai titkára

2.

Marcos Putz, Castañeda márki spanyol követ titkárának jelentése Esterházy Miklós nádorral folytatott beszélgetéséről, amelyre Kismartonban, 1639. március 1-jén került sor

Archives Générales du Royaume (Brüsszel)
Bécs, 1639. március [első napjai]

A Magyar Királyság nádora, azon a beszélgetésen, melyet Kismartonban Marcos Putz folytatott vele Castañeda márki megbízásából 1639. március 1-jén, a következőket mondta:

[1.] *A török mozgólódásaival kapcsolatban: tartani lehet a török támadásaitól a Magyar Királyság ellen; habár a gyanú jogos és megalapozott, egyelőre mégis úgy tűnik, hogy ebben az évben nem fogja megkísérelni, hiszen bár bizonyos, hogy elfoglalta Babilóniát, ezt csak nagy embervesztés árán sikerült neki, és nem valószínű, hogy a mezopotámiai vállalkozást végleg be tudják fejezni, mert még nem szerezték vissza Riban városát³² és még vagy 4-5 nagyon erős és jól felszerelt várat. A várakat a Perzsa [uralkodó]³³ bitorolja tőle, abban a tartományban, amelynek az elfoglalására – úgy néz ki – az egész idei évet rá kell fordítani és biztos értesülések alapján úgy tudni, hogy főadmirálisuk,³⁴ aki Konstantinápolyban székel, Babilónia elfoglalása után³⁵ nagyszámú friss embert küldött. Könnyen meglehet, hogy azért, hogy folytathassák a háborút – bár más részről azt is tudni lehet, hogy a török új békefeltételeket ajánlott a perzsáknak: igen arrogánsan, ahogy mindig szokta csinálni, hogy úgy tegyen, mintha nem lenne hajlandósága a békére.³⁶ Azt is mondják, hogy a perzsa sah új erőket gyűjtött össze és vele volt egy bizonyos velencei követ, aki próbálta lebeszélni a Perzsát a [törökkel való] megegyezésről. És habár azt lehet mondani, hogy a török anélkül is képes lenne hadjáratot indítani a Magyar Királyság ellen, hogy visszahívna haderejét a perzsiai küldetésből, még hozzá annyi emberrel, amennyit össze tud szedni az európai hadseregük, nehezen hihető, hogy bele akarna vágni még azelőtt, hogy ezt meg tudná támogatni a fősereggel, ahogy mindig tette a korábbi háborúk alkalmával. Még ha ezek az említett pasák összegyűjtenének is 60-80 ezer törököt ezen a végvidéken – ahogy ezt biztosan könnyedén meg is fogják tudni tenni –, nagyjából 20 ezer magyar (vagy valamivel még kevesebb) nem fogja megtagadni, hogy szembeszálljon velük bármilyen alkalommal. De még ha a mondott okok miatt hihető is, hogy a török semmit sem fog megpróbálni Magyarországra ellenében az évben, azért érdemes nagyon is odafigyelni és felkészülni a következő évre, mert ha közben befejezi a perzsa háborút – akár*

³² Törökül Reván, a mai Jereván. A perzsa háborúk egyik nagy kérdése volt a vár elfoglalása, 1635-ben az oszmánok bevették, de 1636-ban a perzsák visszaszerezték.

³³ Szafi perzsa sah (1629–1642)

³⁴ Törökül: kapudán pasa. 1639–1641 között Gázi (Deli) Hüsejzn pasa töltötte be e tisztséget.

³⁵ Babilónia itt Bagdadot jelenti, IV. Murád szultán 1638. december 25-én vette be.

³⁶ Később, 1639. május 17-én valóban megkötötték a kaszr-i sírín-i békét, amely lezárta az 1629 óta folyó perzsa-oszmán háborút.

fegyver, akár megegyezés útján –, akkor alapos ok lesz a félelemre, hogy teljes erejével a kereszténység ellen fordul, amire a franciák és a svédek folyamatosan biztatják. Különben lehet, hogy magától széteshetne és fel is lázadhatna az a hatalmas hadsereggépezet, amely most Ázsiában le van foglalva. És jóllehet még 10 év hátravan a békeegyezmény lejártáig,³⁷ amit II. Ferdinánd császár kötött a törökkel, mégis megszeghetik azt, amikor az nekik legmegfelelőbb, tudván, hogy a későbbi megerősítésre nem esküdtek meg a régen használatos ünnepélyességgel és ezt a hiányosságot felhozhatják ürügyként a béke megszegésére, még ha most színlelnék is a következő alkalomig.

[2.] *Ami az újdonságokat és hadmozdulatokat illeti, ezektől ugyanúgy lehet tartani I. Rákóczi György, Erdély fejedelme részéről – habár igaz, ő természetes hajlama miatt mindig hajlamosabb rossz célokra, melyekről valószínűleg a franciák és a svédek folyamatos unszolása győzte meg, akik rávettek egy titkos szövetségre azért, hogy miközben Vanier³⁸ Szilézia felé tart, az említett Rákóczi hadjáratra indulhasson és zavart keltsen Magyarországon, habár ő [Rákóczi] azt akarja, hogy a szövetségesei először a törököt kérjék meg, hogy neki ezt a hadjáratot megparancsolja, de jól megfigyelve a dolgaik és erejük állását és azt, hogy [Rákóczi] nem katona, úgy tűnik, hogy idén ő sem fog tudni semmibe belekezdni, hacsak nem a török sereggel együtt, és ráadásul (ezenkívül) Rákóczi nem fogja tudni egyszerűen elhagyni az országát, mivel előtte még le kell győzniük néhány nagyon jól védett és erős helyet,³⁹ melyek a magyar nádoréi és egy rokonáéi,⁴⁰ aki nagyon nagy hatalmú úr Erdélyben és nagyon szereti a nép is. Rákóczinak nagy ellenfele, mert vetélytársa volt Bethlen Gábor halála után. Bethlen István a béke által kötelezve volt, hogy megadja magát Rákóczinak az ország békéje érdekében, és ez még mindig bántja. Ezért és az állandó versengésért, ami köztük van, Rákóczi nem fog tudni semmi olyan dologba kezdeni, amiről Esterházy Miklós nádor rokona [Bethlen] ne értesülne. Ő mindig be fog számolni a nádornak arról, hogy mit csinál, azért, hogy időben elejét lehessen venni a veszélyeknek és van remény arra, hogy ez a két rokon így egyetértésben levelezve, talán idővel ki is tudják majd úzni Rákóczit ebből az államból, mivel az teljességgel bizonyos, hogy Rákóczi nem fogja őket a maga pártjára állítani, akármennyire is igyekszik folyamatosan a barátságukba férközni.*

[3.] *Mindezek ellenére a nádor továbbra is törekszik a fentiek előmozdítására, beszámolván a császárnak arról, ami ebben a két ügyben [a török és Rákóczi ügyében] félelemre ad okot, és kérelmezi, hogy előtessenek meg a veszélyek, és erősíttessék meg a magyarországi végvárvonalon katonasága. Ezért kért és kapott is némi német gyalogos sereget, melynek katonáit az Erdéllyel szomszédos határok megerősítésére küld. Ugyanígy kért és kapott új magyar és német lovascsapatokat és a költségei térítésére még 200 ezer forintot is készpénzben. Azért, hogy időt nyerjen, a nádor felajánlja, hogy kölcsönzi a császárnak ezt a pénz-*

³⁷ Az 1627. szeptember 13-án II. Ferdinánd és IV. Murád megbízottai által Szönyben (Komárom m.) 25 évre kötött békére történik utalás, amelyből ekkor még bő tíz, pontosan 13 év volt hátra. JÁSZAY, 1838, 167–274, valamint SALAMON, 1867.

³⁸ Johann Banér, a svéd csapatok főparancsnoka.

³⁹ Huszt és Ecsed

⁴⁰ Bethlen István: Esterházy Miklós rokonaként nevezi meg a forrás.

összeget, csakis ezekre a célokra és már gyűjti is és osztja szét a csapatokat a legfontosabb erősségekben.

[4.] A nádor folyamatosan igyekszik megismerni Magyarország rendjeinek és nemességének elhatározását. Előadván nekik, hogy milyen fontos, hogy buzgók és bátrak legyenek hazájuk megóvásáért, nagy készséget talált bennük: biztosították róla, hogy sürgős szükség esetén össze tudna állni egy 15-20 ezer magyar lovasból álló sereg, ami valamennyi német csapattal megerősítve szembe tud szállni az említett ellenségekkel, abban az esetben, ha azok megkísérelnék valami váratlant. Ezekkel az óvintézkedésekkel és Isten segítségével reméli a nádor, hogy Magyarország dolgai részben biztosítva legyenek.

[Külzetten:] „Summája és lényege a beszélgetésnek, amit Magyarország alkirálya és nádora folytatott Marcos Putz titkárral március 1-jén, annak a királyságnak a dolgairól.”

fol. 204r

†

El virrey y Palatino del Reyno de Vngria en la conferencia que tuve con el en Heysestat⁴¹ a primero de Marzo 1639 de parte del Marques mi Señor de Castañeda me ha comunicado y referido en materia de negocios lo siguiente.

[1.] Que en quanto a los mouimientos que por parte del turco se pueden temer contra la cristiandad principalmente contra el Reyno de Ungria aunque el rezelo es muy justo y fundado en muchos indicios toda via pareze que por todo este año no lo intentara supuesto que si bien es cierto que ha ocupado a Babilonia y esso con grandissima perdida de su gente no es virisimil que querra dexar de acauar aora del todo con la empresa de Mesopotanea pues aun le falta por recuperar la plaza de Riban y otros quatro o cinco castillos muy fuertes y bien guarnecidos que el Persiano le tiene usurpados en aquella Prouintia en cuya expugnacion pareze que haura de gastar todo este año y pues consta por auisos ciertos que su Almirante general que reside en Constantinopla⁴² le ha imbiado despues de la conquista de Babilonia gran numero de gente fresca bien puede ser que sea

[fol. 204v]

para continuar aquella guerra aunque por otra parte se saue que el turco hauia propuesto al Persiano nuevas condiciones de paz arto arrogante como lo suele hazer siempre para disimular que no [so]⁴³ inclina a ella, pero tambien dizen que el Persiano

---

⁴¹ Kismarton

⁴² Konstantinápoly

⁴³ A szó a mondat értelme alapján: no

uia juntando nuevas fuerças y que se hallaua con el un cierto embaxador Veneciano que le disuadia la composicion con el turco, y aunque se pueda dezir que el turco sin reuocar su milicia de empresa de Persia pudiera hazer mouimiento contra el Reyno de Ungria con la gente que pueden juntar sus armas antes que la pueda asegundar con todo el grueso como lo ha hecho siempre en las guerras pasadas supuesto que aunque los dichos Baxas juntasen de 60, a 80 miles turcos en estas partes como facilmente lo podran hazer, unos 20 mil ungaros y aun menos no rehusaran de hazerles frente en qualquiera ocasion. Pero si bien por las dichas razones humanamente es creyble que el turco intentara nada contra Ungria por todo este año conuiene mucho estar a la mira y preuenirse para el siguiente porque si entratanto acaua con la guerra de Persia

[fol. 205r]

sea por armas o composicion bien serà de temer que cargará con todo contra la cristiandad que le estan incitando de continuo los franceses y suecos por que de otra manera se le podria ir desaciendo o amotinando aquella inmensa maquina de ex[er]citos que aora tiene ocupados en Asia, y aunque faltan aun diez años para el cumplimiento del placo en que espira la tregua y paz asentada por el Emperador Ferdinando segundo con los turcos toda via podran estos romper quando les estará mejor sauiendo que la confirmacion hecha despues no ha sido jurada reciprocamente con toda la solemnidad antiguamente usada cuyo deffecto podran ellos alegar por pretexto de la rotura aunque aora disimulen hasta la ocasion.

[2.] Que en quanto a las nouedades y mouimientos que assi mismo se temen por parte del Principe Ragoczri[!] de Transiluania bien es verdad que el por su inclinacion natural inclinara siempre a reboluciones y malos disignios a que le hauran persuadido mucho las instancias que consta se le han hecho por parte de Francia y de los Suecos pues le hauian inducido a una liga secreta para que arrimandose Vanier a

[fol. 205v]

Silesia procurase dicho Ragochi salir en campaña y causar diuersion en Vngria aunque el pretende que los dichos coligados solicitasen primero con el turco para que le mande hazer esta diuersion, pero considerando bien el estado de sus cosas y fuerças y que no es soldado parece que tampoco podra emprender este año cosa alguna sino es que sea segunda de con las armas del turco y demas desto el Ragochi no podrá facilmente salir de sus confines huiendo de ganar antes algunas plazas y lugares fuertes muy bien presididos que son propios del Palatino de Vngria y de un cierto pariente suyo Cauallero poderosissimo en Transiluania muy bien quisto del pueblo y gran emulo del Ragochi pues haviendo sido su competidor en aquel estado despues de la muerte de Betelengabor⁴⁴ y obligado azederle por composicion para la tranquilidad del Pays le pesa toda via de

---

⁴⁴ Bethlen Gábor

haverlo hecho con que y por la continua emulacion que ay entre ellos no podra Ragochi emprender cosa que no lo penetre luego dicho supariente de que siempre dara quenta al Palatino como lo v^a haziendo para poder preuenir en tiempo los peligros y no faltan esperanzas de que estos dos

[fol. 206r]

parientes correspondiendose en esta conformidad podran quicas con el tiempo expeler al mismo Ragochi de aquel estado siendo muy cierto que el no los ganara para su partido por mas que procure y busque continuamente su amistad.

[3.] Que sin embargo de todo esto el Palatino no ha dexado de anticipar sus diligencias reputando a su Magestad Cessarea lo que en ambas estas partes se puede temer haziendo instancias para que se preuengan los peligros y se refuerzen los presidios de las plazas de Vngria.

Para cuyo effecto ha pretendido y alcanzado alguna Infantería Alemana con que embia apresidiar los confines contra la Transilvania, assi mismo alguna leua nueva de Cancilleria Ungara y Alemana⁴⁵ y para el gasto de sus pagas hasta 200 [mil] florines de contado y para ganar tiempo offrezte el Palatino de prestar al Emperador esta suma de dineros solo para dichos efectos y ya la va juntando y repartiendo entretanto la gente en los puestos mas importantes.

[fol. 206v]

[4.] Que haviendo procurado conozer la resolucion de los estados y nobles de Ungria para qual quier ocasion y representandoles lo que les importa estar muy alentados y zelosos de la conseruacion de su patria hauia hallado mucha promptitud en ellos con que se fiaua que en una necesidad urgente podria juntar un cuerpo de 15 a 20 mil cavallos ungaros que reforzadas con algunas tropas Alemanas podran hazer frente a dichos enemigos quando intentasen nouedades y con estas preuenciones y con el fauor de Dios espera el Palatino que las cosas de Vngria quedaran en parte aseguradas.

[Külzeten:]

Instancia de la Platica que el virrey y Palatino de Vngria acomunicado al secretario Marcos Putz a primero de Marzo sobre las cosas de aquel Reyno.

---

⁴⁵ Valójában a Magyar Kamaráról (Camera Hungarica) és az Udvari Kamaráról (Camera Aulica) van szó.

Rövidítések és irodalomjegyzék

ADA	Archivo de la Casa Ducal de Alba de Tormes (Madrid)
ADM	Archivo de la Casa Ducal de Medinaceli, Archivo Histórico (Toledo)
AGR	Archives Générales du Royaume
AGR, SEG	AGR, Secrétairerie d'État et de Guerre
AGS	Archivo General de Simancas
AHN	Archivo Histórico Nacional (Madrid)
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
P 108, Rep. 71.	Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repositorium 71.

*

ARIENZA 2014	ARIENZA, Javier Arienza: <i>La crónica hispana de la guerra de los quince años (1593–1606), según Guillén de San Clemente y de Centelles, embajador de Felipe II y Felipe III en la corte de Praga entre los años 1581 y 1608.</i> [León], Universidad de León, Área de Publicaciones, 2011. (PhD-disszertáció; CD-ROM).
BERÉNYI 2014	BERÉNYI László: <i>Esterházyak. Egy ezeréves család története, I.</i> Szerk. BARDI Terézia Anna. Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont, 2014, 354.
BUBICS–MERÉNYI 1895	BUBICS Zsigmond–MERÉNYI Lajos: <i>Herczeg Esterházy Pál nádor 1635–1713.</i> Bp., 1895 (Magyar Történeti Életrajzok)
CSALÁDI NAPLÓ 1888	<i>A gróf Eszterházyak családi naplója.</i> Közli: Szilágyi Sándor, <i>Történelmi Társ.</i> 1888, 209–224.
DUERLOO 2012	DUERLOO, Luc: <i>Dinasty and Piety. Archduke Albert (1598–1621) and Habsburg Political Culture in an Age of Religious Wars.</i> Ashgate, 2012.
EDELMAYER 2002	EDELMAYER, Friedrich: <i>Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philipps II. im Heiligen Römischen Reich.</i> Wien–München, 2002.

- ERNST
1991
- ERNST, Hildegard: *Madrid und Wien 1632–1637. Politik und Finanzen in den Beziehungen zwischen Philipp IV. und Ferdinand II.* Münster, Westfalen, Aschendorff, 1991 (Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neuen Geschichte 18).
- ESTERHÁZY-
AHNENGALERIE
2006
- Neuerster Führer durch die Esterházy-Abnengalerie.* Hrsg. Stefan KÖRNER, unter Mitarbeit von Florian Thaddäus BAYER, Philipp DZIERSK und Margit KOPP, Esterházy Privatstiftung, 2006.
- ESZTERHÁZY
1901
- ESZTERHÁZY János, gr.: *Az Eszterházy család és oldalágainak leírása.* Kiad. herceg Esterházy Miklós. Bp., 1901.
- GONZÁLEZ CUERVA
2012
- GONZÁLEZ CUERVA, Rubén: *Baltasar de Zúñiga. Una encrucijada de la Monarquía Hispana (1561–1622).* Polifemo, Madrid, 2012 (Colección La Corte en Europa, 9).
- HILLER
1989
- HILLER István, ifj.: *Magyar nádorválasztás és európai politika. Az 1625. évi soproni országgyűlés nemzetközi diplomáciai vonatkozásai.* In: *Soproni Szemle*, 43(1989), 1, 68–69.
- HILLER
1992a
- HILLER István, ifj.: *Az ajándékozás Esterházy Miklós nádor politikai gyakorlatában.* In: *Aetas*, 1992, 3, 21, 23.
- HILLER
1992b
- HILLER István, ifj.: *Palatin Nikolaus Esterházy: die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625–1645.* Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 1992.
- JÁSZAY
1838
- JÁSZAY Pál: *A' szőnyi béke. 1627.* In: *Tudománytár, Új Folyam*, 2(1838), 4, 167–274.
- MAREK
2007
- MAREK, Pavel: *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století, Český časopis historický* 105(2007), 40–89.
- MAREK
2008
- MAREK, Pavel: *La red clientelar en Praga.* In: *La monarquía de Felipe III–IV.* Dirs. José Martínez MILLÁN–María Antonietta VISCEGLIA. Madrid, 2008, vol. IV. (Los Reinos), 1349–1373.

- MAREK
2011
- MAREK, Pavel: *Patronagepolitik der spanischen Könige Philips II. und Philips III. am Prager Kaiserhof*, in: *Schlaglichter auf die Geschichte der Böhmisches Länder vom 16. bis 20. Jahrhundert. Ausgewählte Ergebnisse zu den österreichisch-tschechischen Historikertagen 2006–2008*. Hg. David SCHRIFFL, Niklas PERZI. Wien–Berlin 2011, 37–44.
- MAREK
2013
- MAREK, Pavel: *Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*. Universidad Karolina de Praga, Editorial Karolinum, Praga, 2013.
- MAREK
- MAREK, Pavel: *La red clientelar española en la corte imperial en la época de Olivares*, IULCE Madrid (sajtó alatt).
- MARTÍ
2009
- MARTÍ Tibor: *Datos sobre las relaciones entre la nobleza hispana y los estados húngaros en la época de la Guerra de los Treinta Años*. In: „Nobleza hispana, nobleza cristiana: la Orden de San Juan”. *Actas del congreso internacional Alcázar de San Juan, 1–4 de octubre de 2008*. Coord. por Manuel Rivero RODRÍGUEZ. Polifemo, Madrid, 2009, 473–526.
- MARTÍ
2014
- MARTÍ Tibor: *Oñate gróf bécsi spanyol követ jelentései az 1622. évi soproni országgyűlésről* (forrásközlés). In: *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés*. Szerk. DOMINKOVITS Péter–KATONA Csaba. MNL Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. MTA BTK TTI, Sopron–Budapest, 2014 (Annales Archivii Soproniensis, 1), 233–257.
- MARTÍN SANZ
1998
- MARTÍN SANZ, Francisco: *La política internacional de Felipe IV*. Segovia, [1998].
- MONOSTORI
2009
- MONOSTORI Tibor: *A Magyar Királyság helye az Ausztriai Ház országai között az európai spanyol hegemonia korában (1558–1648)*. In: *Századok* 143(2009), 5, 1023–1062.
- OCHOA BRUN
2006
- OCHOA BRUN, Miguel Ángel: *Historia de la diplomacia española*. Vol. VII. (La época barroca 1.) Madrid, 2006 (Biblioteca Diplomática Española, Sección Estudios 6).

- PÁLFFY
2014 PÁLFFY Géza: *A Szent Korona Sopronban. Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyei*. Sopron 2014.
- ROTA
2007 ROTA, Giorgio: *Una nota su Moldavia, Wallachia e la strategia anti-ottomana della Repubblica di Venezia nel 1638–1639*. In: *L'Europa Centro-Orientale e la Penisola italiana: quattro secoli di rapporti e influssi intercorsi tra Stati e civiltà (1300–1700)*, Brăila–Venice, 2007, 207–225.
- ROTA
2008 ROTA, Giorgio: *The death of Tahmaspqli Khan Qajar According to a Contemporary Ragusan Source (How to Become a Renegade 2)*. In: *Iran und iranisch geprägte Kulturen. Studien zum 65. Geburtstag von Bert G. Fragner*. Hg. v. Markus RITTER, Ralph KAUZ und Birgitt HOFFMANN. Wiesbaden, 2008, 54–63.
- ROTA
2009 ROTA, Giorgio: *Under Two Lions. On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (ca. 1450-1797)*. Wien, 2009. (Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte Bd. 753 – Veröffentlichungen zur Iranistik, nr. 53).
- SALAMON
1867 SALAMON Ferenc: *Két magyar diplomata a XVII. században*. Pest, 1867.